

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2021.03.072>

УДК 339.9 + 332.1

JEL: F60, R12, R30

Володимир Сіденко

СПІВВІДНОШЕННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЛОКАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ЗРОСТАННЯ ГЛОБАЛЬНИХ РИЗИКІВ

Проаналізовано зміни у співвідношенні глобалізації та локалізації економічних процесів в умовах посилення глобальної нестабільності, зростання геополітичного суперництва та появи і поширення нових глобальних ризиків технологічного, екологічного та біологічного походження.

Дослідження доводить, що зростання глобальних ризиків зумовлює модифікацію піраміди потреб Маслоу у напрямі відносного посилення потреб безпеки – з багатоманітними наслідками в аспекті територіальної організації економічної діяльності та мобільності. Обґрунтовано, що експансія глобальних процесів може призводити до надмірних рівнів концентрації та гомогенізації економічних процесів, пригнічення форм самоорганізації на локальному рівні, створюючи ризики порушення стійкості локальних соціально-економічних структур. Важливим наслідком є трансформація глобалізаційного процесу через значне посилення регіональних і локальних чинників. Цей тренд зумовлює формування глокалізації як двомірного процесу, в якому поєднуються глобалізаційні та локалізаційні тенденції.

Обґрунтовано, що баланс між процесами глобалізації та локалізації може зміщуватися на користь останньої внаслідок: загострення глобальної конкурентної боротьби за ресурси і ринки в умовах кардинальних технологічних і структурних зрушень у світовому господарстві; посилення міжнародної нестабільності в умовах геополітичного протистояння старих і нових центрів глобальної сили; недостатньої ефективності глобальних відповідей на кліматичні зміни та пандемії; ризиків цифрового віртуального середовища, що ведуть до посилення національного і регіонального регулювання та фрагментації глобального цифрового середовища; впливу технологій четвертої промислової революції у напрямі посилення локалізаційних тенденцій щодо глобальних ланцюгів створення вартості.

Ключові слова: глобалізація, локалізація, глокалізація, глобальні ризики, контрглобалізаційні тренди, піраміда потреб, економічна безпека.

Сіденко Володимир Романович (v_sidenko@ukr.net), д-р екон. наук, чл.-кор. НАНУ; науковий консультант з економічних питань Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, головний науковий співробітник ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України". ORCID 0000-0002-4195-5351.

Дослідження виконане в рамках НДР "Економічні суперечності глобалізації та локалізації: форми руху і розв'язання" (2021–2023 рр.).

Цитування: Сіденко В. Р. Співвідношення глобалізації та локалізації економічних процесів в умовах зростання глобальних ризиків. *Економічна теорія*. 2021. № 3. С. 72–90. DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2021.03.072>

**THE CORRELATION OF GLOBALIZATION AND LOCALIZATION
OF ECONOMIC PROCESSES IN THE CONTEXT
OF GROWING GLOBAL RISKS**

Sidenko Volodymyr (v_sidenko@ukr.net), Dr. econ. sciences, Corresponding Member NASU; scientific consultant on economic issues of the Ukrainian Centre for Economic and Political Studies named after Oleksandr Razumkov (Razumkov Centre), chief researcher at the Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine. ORCID 0000-0002-4195-5351

The article analyses changes in the correlation between globalization and localization of economic processes in the context of increasing global instability, growing geopolitical rivalry and the emergence and spread of new global risks of technological, ecological and biological origin.

The study proves that the growth of global risks leads to a modification of Maslow's hierarchy of needs towards a relative accentuation of security needs - with diverse consequences in terms of the territorial organization of economic activity and mobility. It substantiates that the expansion of global processes can lead to excessive levels of concentration and homogenization of economic processes, suppression of forms of self-organization at the local level, and creating risks of disrupting the stability of local socio-economic structures. An important consequence is the transformation of the globalization process due to a significant intensification of regional and local factors. This trend determines the formation of glocalization as a two-dimensional process in which globalization and localization trends are combined.

The author postulates that the balance between the processes of globalization and localization can shift in favor of the latter due to: the exacerbation of the global competition for resources and markets in the context of cardinal technological and structural shifts in the world economy; increasing international instability amid geopolitical confrontation between old and new centers of global power; insufficient effectiveness of global responses to climate change and pandemics; risks of the digital virtual environment leading to increased national and regional regulation and fragmentation of the global digital environment; and the impact of technologies of the Fourth Industrial Revolution in the direction of strengthening localization trends in relation to global value chains.

Key words: globalization, localization, glocalization, global risks, counter-globalization trends, hierarchy of needs, economic security.

Глобальна фінансово-економічна криза 2008–2009 років стала поворотним моментом, який означив настання періоду посилення контрглобалізаційних тенденцій у розвитку світового господарства. У найширшому розумінні вони зумовлені кризою самої моделі неоліберальної глобалізації, яка поряд з безсумнівними виграшами принесла з собою небувале загострення глобальних протиріч, дисбалансів та асиметрій. Прямим наслідком останніх стало значне зниження стійкості економік країн світу і цілих регіональних утворень (як наприклад, Європейського Союзу) до дії глобальних шоків, посилення процесу нерівномірності соціально-економічного розвитку і зростання соціальної нерівності, загальне посилення економічних і політичних суперечностей між країнами світу та їх угрупованнями.

Дедалі очевидніша неадекватність дій провідних глобальних економічних інституцій, які, попри певну корисність їх діяльності в окремих сферах, загалом виявляють нездатність системно вирішувати питання ефективної гармонізації національних і регіональних інтересів, запобігати наростанню глобальних ризиків та суперечностей, спонукають багатьох інтелектуалів та політичних діячів до пошуку альтернативи застарілій моделі глобалізації,

а окремих з них – найбільш радикальних – до проголошення настання періоду деглобалізації. Водночас для більшості дослідників і тих, хто причетний до формування політики, головний напрям пошуків полягає в знаходженні способів гармонізації процесів глобалізації та локалізації (включаючи і процеси регіоналізації), їх раціональної комбінації на якісно новій основі.

Це потребує оновлення концептуальних засад аналізу світової економіки та національної економічної політики, який має фундаментально осмислити та інкорпорувати в економічні теорії всі ті новітні тренди розвитку, які з'явилися і посилюються в останні два десятиліття. Йдеться, по суті, про *вироблення нового концепту глобалізації, який би був органічно сумісний із засадами локального (регіонального) соціально-економічного розвитку.*

За останні чотири десятиліття у світі видана величезна кількість робіт, присвячена процесу глобалізації або тому, як глобалізація впливає практично на всі сфери життя людства. Глобалізація стала дійсно домінуючим наративом, на тлі якого окремі дослідження, присвячені радикальній критиці глобалізації як такої, виглядали радше як ексцентричний відступ від тренду. Саме в рамках вказаної міноритарної течії формувалися альтернативні погляди, які базувалися на несприйнятті гіпертрофії глобалізаційного процесу. Ці альтернативні погляди були досить різноманітними і варіювали від радикального заперечення глобалізації і відстоювання пріоритету локальних форм організації економіки до пошуку синтезу глобалізаційних та локалізаційних тенденцій.

Показовими прикладами першого (радикального антиглобалізаційного) підходу є дослідження М.Н. Shuman (1998), Е. Goldsmith та J. Mander (2003) й особливо С. Hines (2000), який проголосив глобалізацію проблемою, а локалізацію – вирішенням цієї проблеми¹. Дослідники цього напрямку ґрунтуються на методологічних поглядах Е.Ф. Schumacher (1973/1993), що аргументували малі форми організації економіки.

А другий напрям започаткував R. Robertson (1992), який дав поштовх поширенню концепту глокалізації і розвивав ці ідеї у досить довгій низці своїх подальших публікацій (2012, 2013 та ін.). Ці ідеї дістали подальший (і досить дискусійний) розвиток у роботах інших дослідників, серед яких Z. Bauman (1997), G. Ritzer (2003, 2004/2006), E. Swyngedouw (2004), H. Khondker (2005), М. Шинковський (2007), V. Roudometof (2016a, 2016b).

В Україні питанням співвідносності глобалізаційного (глобального) і локалізаційного (локального) увага досі майже не приділялася: є лише спорадичні публікації з цього приводу, які мимохідь торкаються цієї проблематики, не розглядаючи її комплексно і в динаміці. Єдиним винятком

¹ У своїй відомій книзі під промовистою назвою "Локалізація: глобальний маніфест" автор постулює локалізацію як "процес, який обертає назад (reverses) тренд глобалізації шляхом дискримінації на користь локального", причому "залежно від контексту "локальне" визначається переважно як частина національної держави, хоча в окремих випадках це може бути сама національна держава як така або навіть регіональне угруповання національних держав" (с. 4–5). Глобалізація розглядається в рамках цієї концепції як "делокалізація" (с. 7).

у цьому ряду є дослідження О. Олійника (2010а) та його дисертаційна робота, присвячена аналізу глокалізації як соціокультурного феномена (2010b).

Мета цієї статті полягає у визначенні причин та напрямів змін у співвідношенні глобалізаційних та локалізаційних трендів в умовах зростання глобальних ризиків під впливом комплексу чинників комбінованого (природного та соціального) походження та виявлення можливостей узгодження процесів глобалізації та локалізації в рамках тренду глокалізації.

Глобальні безпекові чинники, що впливають на "контрглобалізаційні" тренди

Розвиток людського суспільства та його економіки спирається на потреби людей, які мають властивість змінюватися разом з технологічними можливостями людства мірою пізнання ним оточуючого світу та усвідомлення своєї сутності. Одним із базових наукових уявлень у світі стало розуміння процесу диверсифікації та якісного зростання потреб у процесі розвитку, що в широко доступній формі подав відомий американський психолог А. Маслоу – автор т.зв. "піраміди потреб Маслоу"². У цій ієрархії потреб за Маслоу на другому рівні знизу, як відомо, були потреби безпеки (safety needs), а більш глибокими базовими потребами виступали лише фізіологічні потреби людини. Водночас загально поширене розуміння прогресу людського суспільства ґрунтується на тому, що люди, задовольняючи базові потреби, переходять до потреб більш високого рівня, а на вершині цієї піраміди (в її сучасному розумінні) стоять, за концепцією Маслоу, потреби самовираження (self-actualization) та трансцендентності (transcendence), або іншими словами – духовні потреби. І хоча ця ієрархія зазнавала неодноразової, багатоманітної і цілком справедливої критики за своє спрощення уявлень про надзвичайно складний феномен та зайвий схематизм, вона загалом відіграє до певної міри корисну роль в аспекті усвідомлення ієрархічності структури та еволюційності процесу ускладнення потреб людського суспільства.

Логіка, закладена в піраміду потреб Маслоу, має одну дуже важливу особливість: вона стверджує, з одного боку, неможливість досягнення реалізації потреб самовираження та трансцендентності, попередньо не реалізувавши потреби матеріальні та безпеки, а з другого боку, дає посыл щодо того, що у суспільствах, які досягли високого рівня орієнтації на потреби вищого рівня, первинні потреби матимуть відносно менше значення. *Обидва ці посили є хибними*, оскільки перший з них відображає суто західну філософію прагматизму, орієнтовану на матеріальний добробут та тісно пов'язану з інстинктом власності: він ігнорує можливість існування іншої ієрархії цінностей в незахідних цивілізаціях. А неадекватність другого посылу виявили реальні суперечливі тенденції світового розвитку.

² Уперше запропонована в публікації 1943 року (Maslow, 1943). Згодом розвинена в (Maslow, 1954), а також низці більш пізніх робіт, які призвели до диференціації структури потреб, включених до цієї піраміди.

Логіка побудови концепції Маслоу стала давати збої в складний і вкрай суперечливий період розвитку сучасного світу, який настав у XXI столітті услід за апогеєм глобалізаційного процесу в 1990-х роках. Безперервна низка глобальних кризових процесів і безпекових викликів, яка характеризує останні два десятиліття світового розвитку, про які далі йтиметься детальніше, істотно впливає на ціннісні структури людської цивілізації, веде до своєїрідної "переоцінки цінностей" (висловлюючись мовою книги Діогена). І цей процес зумовлює модифікацію співвідношень у рамках згаданої ієрархії потреб Маслоу, породжуючи до деякої міри *реверсивні, низхідні* тренди – у напрямі до спрощення потреб.

При цьому знов на перший план почали виходити питання міжнародної і глобальної безпеки, які з початку 1970-х років прогресивно зменшували свій дестабілізуючий вплив внаслідок спочатку процесу розрядки міжнародної напруженості та укладення договорів щодо обмеження гонки озброєнь, а згодом – внаслідок розпаду Радянського Союзу та соціалістичного табору держав і зникнення одного з суб'єктів геополітичного суперництва двох різних соціально-економічних систем. Але зникнення цього чинника глобальної нестабільності було замінено цілою низкою нових чинників, серед яких головна роль належить п'яти наведеним нижче.

По-перше, глобальна фінансово-економічна криза 2008–2009 років, яка виявилася найглибшою з часів Великої депресії та яка породила довгий шлейф нестабільності у середовищі найбільш заможних країн світу (у т.ч. в зоні євро), істотні ускладнення в розвитку багатьох регіонів країн, що розвиваються, та країн з ринками, що формуються, поставила під сумнів багато постулатів неоліберальної глобальної економіки, які в 1990-ті набули характеру універсальних. Криза економічна стала поштовхом для поглиблення кризи інтелектуальної, і невідповідно з'явився та отримав популярність термін "нова нормальність" – як, по суті, визнання неадекватності наших традиційних уявлень про світовий економічний розвиток, сформований домінуючим після Другої світової війни неоліберальним мейнстрімом економікс. При цьому одним із важливих аспектів вказаної концептуальної кризи і початку переосмислення низки неокласичних постулатів стало визнання *специфічності локального прояву загальних закономірностей економічного розвитку*, поліваріантності можливих моделей розвитку залежно від регіональних чи локальних умов³. Але водночас цей процес стимулює наростання конфліктності, яка впливає з розбіжностей у системах цінностей і критеріях політичних оцінок. *Пошук країнами і регіонами свого власного шляху розвитку створює або загострює безпекові ризики*, оскільки веде до руйнації старих порядків та звичних міжнародних інституційних структур.

По-друге, два десятиліття XXI століття стали роками зростаючого зміцнення *альтернативного центру глобальної сили*⁴, який утворився

³ Невипадково відомий неортодоксальний американський економіст Д. Родрік опублікував одну зі своїх книг під назвою "Одна економіка – багато рецептів" (Rodrik, 2008).

⁴ Розгорнутий науковий аналіз змісту поняття "економічна сила", його форм, структури і тенденцій процесу набуття економічної сили проведений Чугаєвим О.А (2017).

в регіоні Східної Азії і лідером якого дедалі виразніше виступає Китай. У поєднанні з намаганнями Росії відродити свою глобальну роль (поки що переважно у військово-політичній площині) це стало тригером значного загострення глобального геополітичного (геостратегічного) суперництва, яке не лише повернуло назад – на якісно новому рівні – майже нічим не обмежену гонку озброєнь, але й істотно "збагатило" арсенал засобів глобального суперництва за рахунок різноманітних інструментів т.зв. "гібридної війни" – з активним використанням різних новітніх інформаційно-комунікативних, торговельно-економічних, соціально-психологічних технологій впливу на суперника. Загострення цього суперництва, яке включає в себе загострення глобального суперництва за ресурси і ринки, поширюється на все нові й нові сфери, особливо пов'язані з новітніми технологіями⁵. Це веде до безпрецедентного наростання глобальних безпекових ризиків і, як наслідок, *ставить під сумнів самий концепт глобалізації*, реальну ефективність багатьох глобальних чинних і пропонованих механізмів – принаймні на найближчі роки, які піддаються прогнозуванню.

По-третє, період кінця 2019 – початку 2020 року, здається, започаткував у світі новий етап *зростаючої біологічної небезпеки*, пов'язаної з глобальною циркуляцією новітніх вірусів. Пандемія COVID-19 вже зумовила величезні втрати в низці галузей, які органічно пов'язані з людською мобільністю, і спричинила значні структурні зміни в економіці. І останні дискусії з цієї проблематики, які, зокрема, відбулися, в рамках авторитетних глобальних форумів "Global Solutions 2021"⁶ та форумів у рамках аналітичної підготовки до саміту G20 в Італії⁷, свідчать про те, що рядом авторитетних фахівців нинішня пандемія сприймається не як поодинокий випадок, а як *ланка у ланцюгу подальших глобальних біологічних викликів людству*. Якщо цей прогноз справдиться, то це *зумовлюватиме кардинальний структурний зсув у бік більш локальних форм організації економічної діяльності* – з метою мінімізації ризиків і втрат, пов'язаних з підвищеною мобільністю. Так, пандемія вже створила безпрецедентні можливості розвитку для бізнесу у віртуальному цифровому середовищі, що істотно пришвидшило формування *нової "малоконтактної економіки" ("low touch economy")*⁸.

⁵ Дуже показовим прикладом наростання глобального суперництва в цій сфері є сфера виробництва напівпровідників, яка має ключове значення для сучасних цифрових технологій і де Китай набуває дедалі потужніших позицій у світі. Див.: ISPI (June, 08, 2021). Dossier: *Semiconductors: The Global Race For Technology Leadership* / Davide Tentori and Alberto Guidi. URL: <https://www.ispionline.it/en/pubblicazione/semiconductors-global-race-technology-leadership-30700/>

⁶ Global Solutions Summit May 27-28, 2021, URL: <https://www.global-solutions-initiative.org/events/summit/summit-2021/>

⁷ Think 20 Italy 2021. People, Planet and Prosperity: The Global Policy Forum, 22–23 June, 2021, URL: <https://events.ispionline.it/en/global-policy-forum/>

⁸ Board of Innovation (2020a). The New Low Touch Economy. How to navigate the world after COVID-19: Report. <https://info.boardofinnovation.com/hubfs/Innovate%20low%20touch%20economy.pdf>; Board of Innovation (2020b). The Winners of the Low Touch Economy. How companies can recover and grow in the new normal: Strategy Report. <https://www.boardofinnovation.com/low-touch-economy/>

За оцінками компанії Capgemini (2020)⁹, пандемія та пов'язані з нею розриви в економічному середовищі призвели до *масштабної переоцінки глобальних стратегій*: близько 2/3 з 1 тис. досліджених (в серпні–вересні 2020 р.) організацій вважали, що їх стратегії щодо ланцюгів поставок (supply chain) мають істотно змінитися з метою адаптації до "нової нормальності" постковідного світу, причому в Швеції та Норвегії частка таких компаній досягає 69 %, Франції та Іспанії – 73 %, Китаї – 74 %. Така зміна уявлень стала прямим наслідком того, що від 67 до 74 % опитаних компаній мали ті чи інші істотні ускладнення у своїй діяльності, пов'язані з функціонуванням ланцюгів поставок в умовах COVID-19, у т.ч. 69 % – труднощі з плануванням поставок, пов'язані з недостатністю інформації про вплив пандемії на постачальників, а також з балансуванням розподілу запасів, 74 % – дефіцит критично важливих частин та матеріалів, затримки в їх постачанні.

А за даними IBM Institute for Global Value¹⁰, отриманими в результаті опитування вищих керівників 500 корпорацій у різних країнах світу, у корпоративній стратегії розташування бізнесу (location strategy) на перші місяці в результаті пандемії, поряд з чинниками залучення клієнтів та розробкою продуктів/послуг, виходять такі фактори, як управління ризиками підприємства, забезпечення безперервності бізнесу, стійкість ланцюга поставок, безпека та екологічна сталість. Колишні стратегії розташування, які базувалися на величині витрат та факторі якості, більше не є дієвими.

По-четверте, у світі спостерігається *надзвичайне загострення глобальних проблем довкілля, насамперед небезпечної зміни клімату*. Екологічні проблеми загалом стають, за визнанням міжнародних експертів, головною загрозою безпечному існуванню людства. Невипадково у спеціальній доповіді Всесвітнього економічного форуму в Давосі з питань глобальних ризиків (*The Global Risks Report*), яка щорічно випускається упродовж вже 15 років, констатується зростаюче домінування саме екологічних ризиків (невдачі у сфері кліматичної політики, втрата біорозмаїття, криза забезпечення природними ресурсами, завдання шкоди середовищу існування людей, екстремальні погодні явища) – як за ймовірністю настання, так і потенційною величиною руйнівного впливу¹¹. Зрозуміло, що кардинальні негативні екологічні, і передусім кліматичні, зміни будуть істотно модифікувати можливості економічного розвитку, зумовлюючи, зокрема, істотне

⁹ Capgemini Research Institute (2020). *Fast Forward: Rethinking Supply Chain Resilience for a Post-COVID-19 World*. 44 p. URL: <https://www.capgemini.com/it-it/research/fast-forward/>

Capgemini є одним із глобальних лідерів у галузі бізнес-консультування, цифрових трансформацій, розвитку технологій та надання інжинірингових послуг.

¹⁰ IBM Institute for Global Value (2020). *Global Location Trends: 2020 Special Edition: Location strategy in a post-COVID-19 world*. 26 p., URL: <https://www.ibm.com/thought-leadership/institute-business-value/report/global-location-trends-2020/>

¹¹ World Economic Forum (2020). *The Global Risks Report 2020*, Figure II: The Global Risks Landscape 2020.

World Economic Forum (2021). *The Global Risks Report 2021*, Figure II: The Global Risks Landscape, URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2020/>; <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2021/>

скорочення і повну ліквідацію окремих виробництв у рамках процесу декарбонізації економіки та створюючи широкий простір для становлення і розвитку нових технологічних комплексів, що функціонуватимуть на основі дотримання принципів сталого розвитку, у т.ч. т.зв. економіки замкненого циклу (*circular economy*). І зважаючи на асиметричний прояв різних наслідків екологічного плану, їх специфічність в різних частинах світу, вирішення цих проблем потребуватиме *органічного поєднання глобальних і локальних підходів*, при тенденції до відносного зростання ролі останніх.

По-п'яте, розгортання у світі *четвертої промислової революції* на основі поєднання цифрових технологій, біо- та нанотехнологій, зумовлює і дедалі більше визначатиме кардинальні технологічні і структурні зрушення у світовому господарстві¹². Ці зрушення матимуть, напевно, неоднозначний характер в аспекті просторових параметрів економічного розвитку. Створюючи певне підґрунтя для здійснення глобалізованих форм діяльності, чому особливо сприятимуть новітні ІКТ, технології 4.0 будуть поширюватися у край асиметрично, зумовлюючи *розщеплення світової економіки на сектори різного рівня технологічності* і створюючи в багатьох регіонах *зони деградації*, які виникатимуть внаслідок втрати своїх традиційних ринків і, по суті, "випадання з сучасності". Це не може не загострювати суперечностей між окремими державами та регіонами світу і може, якщо не будуть вжиті відповідні контрзаходи, виступати дестабілізуючим чинником, фактором підвищення глобального ризику.

Зазначені п'ять "*контрглобалізаційних*" *трендів*, які не є автономними, а взаємодіють і підсилюють один одного, і кожен з яких має прямий істотний вплив на національну безпеку країн світу, лише на перший погляд можуть виглядати як екзогенні феномени щодо процесу глобалізації. Насправді, між ними та глобалізаційним процесом існують *внутрішньо зумовлені зв'язки і залежності*.

Процес неоліберальної економічної глобалізації, головною рушійною силою якої з 1970-х років виступали транснаціональні корпорації (ТНК), ключовими компонентами передбачав руйнування економічних бар'єрів на шляху руху товарів, послуг і капіталу та утворення в низці секторів глобальних ринків, підпорядкованих логіці розвитку та експансії глобального капіталу. Існування таких глобалізованих ринків та потреби стандартизації бізнес-процесів (з метою підвищення ефективності витрат та збільшення прибутків) диктувало зі свого боку необхідність далекосяжної стандартизації та уніфікації щодо способів організації економіки в ключових секторах¹³, які послідовно реалізовувалися провідними державами та глобальними інститутами (МВФ, Світовий банк, СОТ, ОЕСР та ін.). І хоча така діяльність мала певний позитивний ефект для зростання міжнародних інвестицій і стимулювання підвищення довгострокових темпів економічного зростання

¹² Ці питання розглядаються у численних публікаціях, у т.ч. Sidenko (2018).

¹³ Ця характерна властивість неоліберальної глобалізації вирівнювати умови діяльності по всьому світу отримала символічний вираз у вигляді *ідеї плоскості світу*, яка була запропонована у популярній книзі Т. Фрідмана (*Friedman*, 2005).

в більшості регіонів світу упродовж декількох десятиліть, з часом виявилися й її негативні побічні наслідки.

З'ясувалося, зокрема, що *експансія глобальних процесів може призводити до пригнічення форм самоорганізації на локальному рівні*, спричиняти надмірні рівні концентрації та гомогенізації економічних процесів, що може створювати ендегенні ризики в аспекті економічної безпеки через порушення стійкості локальних соціально-економічних структур.

Процеси глобалізації спиралися на всесвітнє поширення манії споживання (надвеликим структурам з виробництва товарів і послуг мали відповідати надвеликі потенціали їх споживання у різних частинах світу), а гіпертрофія споживання зумовлювала дедалі більше витрачання природних ресурсів, істотно дестабілізуючи довкілля. Процес стандартизації охопив і "вирівнювання" споживчих смаків щодо товарів та (особливо) деяких послуг, що зумовило нівелювання процесів формування національних культур і загалом потужний тренд до *культурного спрощення*. Самореалізація людини стала дедалі більше асоціюватися з її матеріальним станом і наявністю у неї престижних речей, можливостями елітарного дозвілля, а зовсім не з потребами духовної самореалізації (як це передбачала формула піраміди Маслоу). Сама сфера культури, стаючи дедалі більш масовою, стала об'єктом всеосяжної комерціалізації з метою отримання високих прибутків.

Передумови саморуйнування неоліберальної глобалізації

Неперервна низка несприятливих глобальних подій, починаючи від глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. і до коронакризи 2019–2021 рр., виявила всю *неспроможність і безперспективність моделі неоліберальної глобалізації*, внаслідок чого *ця модель почала саморуйнуватися*.

Емпіричним підтвердженням останньої тези є те, що останніми роками виявився виразний спадний тренд в міжнародних інвестиціях. Якщо у 2016 році річні обсяги припливу прямих іноземних інвестицій (ПІІ) становили у світі понад 2 трлн дол. США, то лише чотири роки потому (2020 р.) вони скоротилися більш ніж вдвічі – до 999 млрд дол., тобто до рівня, який на 20 % нижче за річний рівень інвестицій в період виходу в 2009 році з глобальної фінансово-економічної кризи та нижче рівня 2005 року¹⁴. Цей вражаючий спад має глибинний характер і відображає зникнення ключової властивості, коли зростання торгівлі тривалий час випереджало зростання ВВП, а темп зростання міжнародних інвестицій був більшим за темп зростання міжнародної торгівлі. Навпаки, падіння міжнародних інвестицій у період коронакризи стало істотно випереджати скорочення оборотів торгівлі та ВВП.

Ці нові тренди значною мірою пов'язані з істотним посиленням національного регулювання міжнародних інвестицій. Якщо ще кілька років тому

¹⁴ UNCTAD (2021). *World Investment Report 2021: Investing in Sustainable Recovery*. Geneva: United Nations, 2021. P. 2.

розподіл заходів національної політики стосовно міжнародних інвестицій був явно на користь заходів з лібералізації інвестиційних режимів, то нині ситуація змінюється. Лише 59 % всіх заходів національної інвестиційної політики в 2020 році були спрямовані на заохочення іноземного інвестування, тоді як 41 % (рекордно високий показник за всі роки спостережень) – на їх обмеження або регулювання: їх загальна кількість в 2020 році зросла більш ніж удвічі, причому головним драйвером стали міркування впровадження механізмів скринінгу на предмет дотримання національної безпеки в т.зв. чутливих секторах¹⁵.

Як наслідок, у світі дедалі частіше говорять про процес *деглобалізації* як процес зменшення економічної взаємозалежності. Ці думки стали настільки поширеними, що навіть отримали своє закріплення на рівні відповідного теоретичного концепту у "Вікіпедії"¹⁶. Цей концепт опрацьовується і в цілій низці фундаментальних наукових досліджень, опублікованих останніми роками (*Bergeijk van*, 2010; *García-Herrero and Tan*, 2020; *Balsa-Barreiro et. al.* 2020).

Але такі оцінки, скоріш за все, є занадто категоричними. Слід підкреслити, що багатьма дослідниками нинішній процес розглядається не стільки як дійсно усталений деглобалізаційний тренд, скільки як *еволюція самого процесу глобалізації* (див., наприклад, *Palanivelu*, 2020).

Незважаючи на уповільнення руху глобального капіталу, немає підстав вважати, що він втрачає свою роль провідного структуроутворюючого фактора, адже все ще продовжує неабияк впливати на динаміку і характеристики розвитку національних економік. Не зменшується і роль різного роду глобальних мереж, хоча вони модифікуються і в зростаючій мірі *віртуалізуються*.

Слід відзначити, що ще у 2005 р. вже згаданий Т. Фрідман обґрунтував ідею *глобалізації 3.0*¹⁷, вважаючи, що цей процес, який розпочався близько 2000 року, зменшує світ від маленького до крихітного розміру і одночасно згладжує ігрове поле, причому динамічною силою в глобалізації 3.0 є окремі люди та невеликі групи, а не держави чи компанії (*Friedman*, 2005). Відомий швейцарський економіст Річард Болдвін, продовжуючи цю лінію аналізу, вже передбачає настання *глобалізації 4.0*, яка, на його думку, буде пов'язана з Великою конвергенцією (*The Great Convergence*) (*Baldwin*, 2016).

Безумовно, зняття технологічних та економічних перешкод на шляху людських контактів може бути потужним чинником конвергенції. Проте цей

¹⁵ Ibid. P. XI.

¹⁶ Wikipedia (2021). *Deglobalization*. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Deglobalization>.

¹⁷ Глобалізація 1.0 (1492 до 1800 рр.), за ідеєю Т. Фрідмана, скоротила світ від великого до середнього розміру, і динамічною силою тієї епохи були країни, що глобалізувалися у боротьбі за ресурси та імперське завоювання. Глобалізація 2.0 (1800–2000) скоротила світ від середнього до маленького розміру, і його очолили компанії, що глобалізуються для доступу до ринків та робочої сили.

концепт виглядає дещо абстрактним і не враховує багатьох перешкод, які зумовлені описаними вище контрглобалізаційними чинниками.

Глокалізація як компроміс між процесами глобалізації та локалізації

Зважаючи на зазначене вище, виникає необхідність пошуку *компромісу між процесами глобалізації та локалізації*, формування їх своєрідного *синтезу*. І в цьому зв'язку буде актуалізуватися концепція *глокалізації* – як концепція синтезу процесів глобалізації та локалізації, "одночасного виникнення як універсальних, так і конкретних тенденцій у сучасних суспільних, політичних та економічних системах" (Britannica Online Encyclopedia)¹⁸. У широкому трактуванні терміна зазначеним джерелом, якого дотримується і автор цього дослідження, тенденції до однорідності та централізації з'являються *поряд із* трендами неоднорідності та децентралізації. У такому трактуванні існує *органічний взаємозв'язок глобального та місцевого рівнів*, коли локальні простори формуються, а локальні ідентичності створюються одночасно і глобалізованими контактами, і місцевими обставинами.

Самий термін "глокалізація" не є новим: він був уведений у науковий обіг завдяки соціологу Роланду Робертсону (*Roland Robertson*) в його публікації майже 30 років тому (*Robertson, 1992. P. 173–174*)¹⁹. Але ще раніше поняття глокалізації виникло в суто економічному сенсі²⁰, коли йшлося передусім про дихотомію глобалізуючої пропозиції та локальної специфіки попиту та організації ринку. Саме цей аспект акцентується і сьогодні більш вузькими, суто маркетинговими визначеннями вказаного терміна²¹, які зберігають свою релевантність як бізнес-концепти.

Однак поступово дослідники почали розширювати зміст поняття глокалізації, надаючи йому більш комплексного соціально-економічного звучання. Але незважаючи на те, що він набув значного поширення в наукових дискусіях, його трактування досить відрізняються, а іноді і прямо конфліктують (див. таблицю), а отже, досі немає підстав говорити про вже сформовану теоретичну базу цієї концепції, яка б претендувала на загальне визнання.

¹⁸ Glocalization. Britannica Online Encyclopedia, URL: <https://www.britannica.com/topic/glocalization/>

¹⁹ Див. також *Robertson (2012)* як оновлену версію погляду 1994 року з цього виводу, що викладає основні елементи цієї концепції.

²⁰ Р. Робертсон (1992) відзначав, що витoki цього терміна сягають японської практики національної адаптації "дочакука" – "укорінювати щось" (*making something indigenous*).

²¹ Так, "Інвестопедія" визначає процес глокалізації значно вужче – як компонент глобальної маркетингової стратегії, коли "продукт або послуга, які розроблені та розповсюджені у всьому світі, але одночасно адаптуються відповідно до вимог користувача чи споживача на місцевому ринку" (Investopedia. *Glocalization*, URL: <https://www.investopedia.com/terms/g/glocalization.asp/>).

Таблиця

Трактування феномену глокалізації в науковій літературі

Автор	Рік	Джерело	Елементи змісту концепції автора
Р. Робертсон (<i>Roland Robertson</i>)	1992	Globalization: Social Theory and Global Culture 1992.	Глобальне існує всередині локального, пронизує його. Глобалізація реалізується (проявляється) через множинні конкретні локальні форми. Глобалізація тягне за собою партикуляризацію універсального та універсалізацію партикулярного. Загалом глокалізація постає як прояв глобалізації
	1994/2012	Globalisation or glocalization? (<i>Robertson</i> , 1994/2012).	
	2013	Situating glocalization: a relatively autobiographical intervention (<i>Robertson</i> , 2013)	Глобалізація веде до утворення різних анклавів, відділених від оточуючого соціального середовища і з'єднаних з віддаленими локаціями. Вона тягне за собою не лише створення нових елементів інтеграції, а й систематичну фрагментацію створених раніше соціальних одиниць та груп, перетворюючись таким чином на глокалізацію
Дж. Рітцер (<i>George Ritzer</i>)	2003	Rethinking Globalization: Glocalization/Globalization and Something/Nothing (<i>Ritzer</i> , 2003)	Визначає глокалізацію як "взаємопроникнення глобального та локального, яке дає унікальні результати в різних географічних ареалах"
	2004 / 2006	<i>The Globalization of Nothing</i> (<i>Ritzer</i> , 2004/2006)	Стверджує дуалістичний підхід. Глобалізація розглядається як широкий процес, який охоплює великі субпроцеси – глокалізацію та "гробалізацію" ("globalization"), друга з яких відображає прагнення націй, корпорацій, організацій нав'язувати себе в різних географічних локаціях і може виступати під різними назвами – капіталізму, колоніалізму, неокolonіалізму, вестернізації, американізації, МакДональдизації (McDonaldization), Діснеєзації (Disneyization) та ін. Формується континуум, який існує в межах від "глокалізації" на одному кінці до "гробалізації" – на іншому. Все, що належить до глобалізації, розташоване між цими двома полюсами, які є "ідеальними типами", що в чистому вигляді практично не зустрічаються. Глобальні явища – це суміш (mix) глокального та "гробального". "Гробальне" пригнічує та знищує "локальне", інтегруючи у свою структуру його залишки.

Автор	Рік	Джерело	Елементи змісту концепції автора
			<p>На відміну від позиції Р. Робертсона, вважає, що глобальне та локальне, взаємовиключаючись, не можуть співіснувати та існувати всередині один одного. Локальне перетинається з глобальним, і цим перетином є "глокальне", але "глокальне" не є реально локальним, оскільки при такому перетині локальне незворотно втрачає свої властивості. А отже, поширення глобалізації означає кінець локального</p>
<p>Х.Х. Хондкер (Habibul Haque Khondker)</p>	<p>2005</p>	<p>Globalisation to Glocalization: A Conceptual Exploration (Khondker, 2005). Аналізує досвід глобалізації в Східній Азії, зокрема в Сінгапурі та Малайзії.</p>	<p>Глокалізація є ускладненою версією глобалізації (<i>sophisticated version of globalisation</i>). Вона означає змішування та адаптацію двох або більше процесів, один з яких має бути локальним – представляти розвиток місцевої культури, системи цінностей та практик. Різноманітність є сутністю соціального життя. Глобалізація не стирає всіх відмінностей. Автономність історії та культури створює відчуття унікальності досвіду, накопиченого групами людей, незалежно від того, як вони визначаються – як культури, суспільства чи нації. Глокалізація позбавляє нас остраху, що глобалізація, подібно до приливної хвилі, змиє всі відмінності. Глокалізація не звільняє світ від конфліктів та напруги, але надає кращого і прагматичного розуміння, що базується на історичному досвіді, щодо складного характеру розвитку світу. Глобалізація не обов'язково означає вестернізацію. Ефективність глокалізації як усвідомленої політики розвитку</p>
<p>Е. Свінгедоув (Erik Swyngedouw)</p>	<p>2004</p>	<p>Globalisation or 'glocalisation'? Networks, territories and rescaling (Swyngedouw, 2004).</p>	<p>Вважає, що процес глобалізації слід переробити як процес глокалізації, оскільки превалювання "глобального" у більшій частині літературних джерел та політичної риторики затьмарює і маргіналізує інтенсивну та триваючу "соціально-просторову боротьбу (<i>socio-spatial struggle</i>), в якій ключовою ареною є переконфігурація просторового масштабу" (с. 25). Глокалізація "належить до подвійного процесу (<i>twin process</i>), за допомогою якого, по-перше,</p>

Автор	Рік	Джерело	Елементи змісту концепції автора
			інституційні/регуляторні механізми зміщуються як вгору від національного рівня до наднаціонального або глобального рівнів, так і вниз до масштабів окремого індивіда або до місцевих, міських чи регіональних конфігурацій та, по-друге, економічна діяльність та міжфірмові мережі одночасно стають все більш локалізованими/регіоналізованими та транснаціональними"
В. Рудометов (Victor Roudometof)	2016	<i>Glocalization: A Critical Introduction</i> (Roudometof, 2016a). Theorizing glocalization: Three interpretations (Roudometof, 2016b).	Виступає з ідеєю аналітичної автономності концепції "глокалізація" щодо понять "локальний" та "глобальний". Будує свою концепцію на двох стовпах: 1) розумінні глобалізації як процесу, який поширюється хвилями; 2) використанні поняття рефракції хвиль для розуміння бінарності "глобальне–локальне". Виходячи з цього, глокалізація постає як глобалізація, яка зазнає рефракції при проходженні через локальне. Локальне при цьому не зникає, не абсорбується і не знищується глобалізацією, але оперує симбіотично з глобалізацією і формує кінцевий стан або результат (гр. <i>telos</i>). Проходячи через локальні середовища, глобалізація "випромінює" цілий спектр відмінностей: гетерогенність стає кінцевим станом глобалізації і утворюється "множина глокальностей", в яких змішані глобальне і локальне. Вказує на здатність локальних середовищ модифікувати або змінювати хвилі, які проходять через них, породжувати мутації, зміни або розломи в тому, що впроваджується іззовні. Тому глокальність зумовлює утворення та поширення гібридності та культурного плюралізму. Процес селективного засвоєння глобальних впливів у локальному середовищі (нації, регіоні та ін.) обумовлюється щільністю цього середовища в культурному, інституційному, політичному або військовому аспектах. Це актуалізує можливість існування аломорфізму замість глобального ізоморфізму, що будується на гомогенізованій культурній моделі

Джерело: складено автором.

Остання з наведених в таблиці позицій виглядає найбільш глибоко проробленою в аналітичному плані концепцією, яка не просто постулює певні залежності, а намагається окреслити механізми, які формують динамічні процеси формування глокальності та їх варіації залежно від конкретних сфер прояву.

Слід зазначити, що генералізація поняття "глокалізація" може створювати потенційну небезпеку надмірних узагальнень, коли буде ігноруватися специфіка формування й розвитку глокальності в різних сферах життєдіяльності. Варто наголосити, що глобалізаційний процес у сфері економіки протікає у багатьох вимірах дещо по-іншому, аніж це має місце у сфері політики чи соціокультурній сфері. Адже саме економічні мотивації до глобальної гомогенізації є найбільш потужними, тоді як, наприклад, у сфері культури вони виразно менші, хоча й істотно зміцнилися насамперед внаслідок зростаючої комерціалізації сучасної маскультури (західної, а точніше – англосаксонської у своїй основі).

В економічній сфері тривалий час тенденція до гомогенізації асоціювалася із ідеєю створення однорідного ринкового поля з однаковими правами у його суб'єктів (англ. *level playing field*). Воно розглядалося як безперечна передумова для повноцінної ринкової конкуренції, а через неї – і для інновацій та економічного розвитку загалом. Значною мірою ці міркування спиралися на існуючі ефекти від збільшення масштабу (*economy of scale effect*), які істотно впливають на рівні ефективності виробництва та інвестицій, і ці впливи є особливо значущими у сфері виробництва товарів з високим вмістом доданої вартості та значним рівнем витрат на дослідження та розробки. Таким чином, імператив глобальної гомогенізації спирався на певну небезпідставну економічну аргументацію, яка зі свого боку враховувала пріоритетність базових матеріальних потреб, які лежать в основі "піраміди Маслоу".

Саме виходячи з цього можна було спостерігати той, здавалося б, парадокс, коли, попри поширену критику діяльності транснаціональних (багатонаціональних) корпорацій як носіїв гомогенізаторського начала, політика абсолютної більшості країн світу була спрямована на створення якнайкращих умов для їх залучення в національну економіку.

Входження світової економіки у період розгортання четвертої промислової революції поклато *початок процесу створення принципово іншої ситуації, коли саме гуманітарна взаємодія, а не суто економічні контакти, ставатимуть головними гомогенізаторами*. На відміну від глобалізації 2.0, глобалізація 3.0 (за Фрідманом) робить *саме мережеві обміни у віртуальному середовищі основним механізмом взаємодії, тоді як фізичні потоки товарів між країнами можуть уповільнюватися*.

У рамках новітніх процесів революції 4.0 виникають *цифрові технології адитивного виробництва (additive manufacturing)*, які уможливають та значно збільшують *можливості локалізації виробництва*, яке може ставати дедалі більш індивідуалізованим та спрямованим на задоволення специфічних потреб, що формуються та модифікуються під впливом *місцевих умов*.

Існуючі на сьогодні дослідження процесів міжнародного виробництва доводять, що вплив цифровізації може йти в бік скорочення глобальних ланцюгів виробництва. Процеси автоматизації виробничих процесів зумовляють відносно зменшення ролі витрат праці на утворення вартості і тим самим зменшують мотивацію для перенесення виробництва за кордон з міркувань економії на витратах на оплату праці і навіть можуть мати наслідком повернення раніше офшоризованого виробництва в країну (*reshoring*). Водночас новітні технології можуть істотно *модифікувати структурні параметри мереж створення доданої вартості*. Так, технології адитивного виробництва на основі 3-D принтерів зумовлюватимуть прогресуюче заміщення поставок вузлів і деталей на постачання послуг та цифрової інформації та програм організації відповідного виробництва на місця; це зумовлюватиме *скорочення довжини виробничих ланцюгів*. За умов прогресуючого заміщення поставок матеріальних компонентів відповідними обмінами цифровими даними реальною перспективою стає заміщення обміну матеріальними компонентами на передачу по цифрових каналах віртуальних промислових зразків та креслень. Таким чином, довгі та складні за структурою глобальні ланцюги створення вартості будуть відходити у минуле: вони мають стати *коротшими та географічно більш диверсифікованими на своїх завершальних стадіях*.

З іншого боку, надання послуг в рамках становлення цифрової економіки XXI століття зазнаватиме зростаючої тенденції до глобалізації (або регіональної інтернаціоналізації), що може компенсувати втрати в аспекті глобального товарного обігу. Проте цей компенсуючий глобалізаційний тренд не виглядає безумовним, адже його існування значною мірою залежить від технологічних, інституційних та навіть політичних умов функціонування глобальних мереж обмінів послугами через віртуальне середовище.

В умовах появи нових істотних ризиків цифрового віртуального середовища і зумовленого цим впровадження більш жорстких механізмів національного і регіонального регулювання реальною стає *перспектива посилення фрагментації глобального цифрового середовища* (зокрема, глобальної мережі Інтернет), що буде підтримувати тенденції до локалізації на національному або ж регіональному рівні. У цьому ж напрямі діятиме тенденція до загострення геополітичного протистояння, яка вимагатиме посилення заходів контролю за функціонуванням Інтернет та різних міжнародних мереж, які стають потужними інструментами ведення гібридних операцій щодо впливу на інші держави.

Загострення глобальної конкурентної боротьби та загальне посилення міжнародної нестабільності в умовах гострого політичного протистояння між великими державами зміщує і ще більше *зміщуватиме баланс між процесами глобалізації та локалізації в дуалістичному процесі глокалізації на користь процесів локалізації, оскільки міркування безпеки частіше братимуть гору над міркуваннями економічної ефективності*.

Висновки

1. Добре відома в науковому середовищі піраміда потреб Маслоу модифікується в умовах сучасних глобальних кризових процесів та безпе-

кових ризиків. У цьому зв'язку необхідне зміщення акцентів в економічній політиці в напрямі питань безпеки економічного розвитку.

2. Загострення глобальної конкурентної боротьби та загальне посилення міжнародної нестабільності в умовах гострого політичного протистояння між великими державами зміщує і ще більше зміщуватиме баланс між процесами глобалізації та локалізації в дуалістичному процесі глокалізації на користь процесів локалізації, оскільки міркування безпеки частіше братимуть гору над міркуваннями економічної ефективності.

3. Зростання дії чинників глобальної нестабільності під впливом глобальних загроз (кліматичні зміни, пандемії) і продемонстрована за останній період мала ефективність глобальних відповідей на ці глобальні загрози, зумовлена відсутністю глобального консенсусу щодо ключових проблем сучасного розвитку, стимулюватимуть до більш локальних (національних чи регіональних) підходів до знаходження відповідей на нові виклики.

4. Експансія глобальних процесів може призводити до пригнічення форм самоорганізації на локальному рівні, спричиняти надмірні рівні концентрації та гомогенізації економічних процесів, що зі свого боку може створювати ендogenous ризики в аспекті економічної безпеки через порушення стійкості локальних соціально-економічних структур.

5. Наростання глобальних безпекових ризиків є прямим наслідком загострення глобального суперництва за ресурси і ринки в умовах кардинальних технологічних і структурних зрушень у світовому господарстві, пов'язаних з четвертою промисловою революцією та появою альтернативних центрів глобальної сили.

6. Новітні цифрові технології адитивного виробництва уможливають та значно збільшують можливості локалізації виробництва, яке стає дедалі більш індивідуалізованим та спрямованим на задоволення специфічних потреб, що формуються та модифікуються під впливом місцевих умов. Навпаки, надання послуг у рамках становлення цифрової економіки XXI століття може, хоча і не обов'язково, зазнавати зростаючої тенденції до глобалізації (або регіональної інтернаціоналізації).

7. В умовах появи нових ризиків цифрового віртуального середовища і зумовленого цим національного і регіонального регулювання реальною стає перспектива посилення фрагментації глобального цифрового середовища (зокрема, глобальної мережі Інтернет) – що буде підтримувати тенденції до локалізації.

Література

1. Олійник, О. М. (2010а). Глокалізація: взаємодія глобального та локального: монографія. Запоріжжя: ЗНУ. 196 с.
2. Олійник, О. М. (2010b). Глокалізація як соціокультурний феномен: автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03. Запоріжжя. 15 с.
3. Чугаєв, О.А. (2017). Глобальні виміри економічної сили країни: монографія. Київ: ВПЦ "Київський університет".
4. Шинковский, М. Ю. (2007). Глокализация как предмет научного исследования, *Вестник ТГЭУ*. № 4. С. 66–81.
5. Baldwin, R. (2016). *The Great Convergence: Information Technology and the New Globalization*. Belknap Press of Harvard University Press.
6. Baldwin, R. (21 January, 2019). Globalisation 1.0 and 2.0 helped the G7. Globalisation 3.0 helped India and China instead. What will Globalisation 4.0 do? *VOX, CEPR Policy Portal*. URL: <https://voxeu.org/content/globalisation-10-and-20-helped-g7-globalisation-30-helped-india-and-china-instead-what-will-globalisation-40-do>.

7. Balsa-Barreiro, J. et. al. (2020). Deglobalization in a hyper-connected world / José Balsa-Barreiro, Aymeric Vié, Alfredo J. Morales & Manuel Cebrián. *Palgrave Communications*. 6:28. 4 p. URL: <https://doi.org/10.1057/s41599-020-0403-x>.
8. Bauman, Z. (1997). Glokalisierung, czyli komu globalizacja, a komu lokalizacja. *Studia Socjologiczne (W-wa)*, 3 (146), s. 53-69.
9. Bergeijk, van Peter A.G. (2010). On the Brink of Deglobalization: An Alternative Perspective on the Causes of the World Trade Collapse. Edward Elgar. 192 p.
10. Friedman, T. L. (2005). It's a Flat World, After All // *The New York Times Magazine*, April 3, 2005. URL: <https://www.nytimes.com/2005/04/03/magazine/its-a-flat-world-after-all.html>.
11. Friedman, T. L. (2005). *The World is Flat: A Brief History of the Twenty-first Century*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
12. García-Herrero, A. and J. Tan (2020). Deglobalisation in the context of United States-China decoupling. *Policy Contribution*, 2020/21. Bruegel. 16 p.
13. Glocalization. Britannica Online Encyclopedia, URL: <https://www.britannica.com/topic/glocalization/>
14. Goldsmith, E, Mander, J. (2003). The Case Against the Global Economy and for a Turn Towards Localization. London: Earthscan.
15. Hines, C. (2000). Localization: A Global manifesto. London and Sterling, VA: Earthscan. 290 p.
16. Khondker, H. H. (2005). Globalisation to Glocalization: A Conceptual Exploration. *Intellectual Discourse*, 13(2): 181–99.
17. Maslow, A. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*. 50 (4): 370–96. <https://doi.org/10.1037/h0054346>
18. Maslow, A. (1954). Motivation and personality. New York, NY: Harper.
19. Palanivelu, G. (16 October, 2020). Deglobalization or an Evolution of Globalization? *Australian Institute of International Affairs*. URL: <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/deglobalisation-or-an-evolution-of-globalisation/>
20. Ritzer, G. (2003). Rethinking Globalization: Glocalization/Globalization and Something/Nothing. *Sociological Theory*, 21(3), 193–209. Retrieved August 9, 2021 from <http://www.jstor.org/stable/3108635/> <https://doi.org/10.1111/1467-9558.00185/>
21. Ritzer, G. (2004/2006). The Globalization of Nothing. Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press.
22. Robertson, R. (1992). Globalization: Social Theory and Global Culture. London: Sage. 211 p. <https://doi.org/10.1177/026327692009001011>
23. Robertson, R. (2012). Globalisation or glocalisation? *The Journal of International Communication*, 18:2, 191-208, doi: 10.1080/13216597.2012.709925 (edited and modified online version: originally published in The Journal of International Communication, vol. 1, no. 1, 1994). <https://doi.org/10.1080/13216597.2012.709925>
24. Robertson, R. (2013). Situating glocalization: a relatively autobiographical intervention. In: Drori GS, Höllerer MA and Walgenbach P (eds.) *Global Themes and Local Variations in Organization and Management: Perspectives on Glocalization*. New York: Routledge, pp. 25–36.
25. Rodrik, D. (2008). One Economics – Many Recipes. Princeton and Oxford: Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvc4jbjh>
26. Roudometof, V. (2016a). Glocalization: A Critical Introduction. – London and New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315858296>
27. Roudometof, V. (2016b). Theorizing glocalization: Three interpretations, *European Journal of Social Theory*, vol. 19(3), 391–408. <https://doi.org/10.1177/1368431015605443>
28. Schumacher E. F. (1993). Small is Beautiful: A study of economics as if people mattered. London: Vintage. (First published 1973).
29. Shuman M. H. (1998). Going Local: Creating self-reliant communities in a global age. New York: Free Press.
30. Sidenko, V. (2018). Global Structural Transformations and Trends in Ukrainian Economy: Part 2. Innovative Factors of Structural Change in the Context of the Fourth Industrial Revolution. *Економіка і прогнозування*. № 2. С. 7–28. <https://doi.org/10.15407/eip2018.02.007>
31. Swyngedouw, E. (2004). Globalisation or 'glocalisation'? Networks, territories and rescaling, *Cambridge Review of International Affairs*, 17:1, 25–48, doi: 10.1080/0955757042000203632/

Надійшло до редакції 25 серпня 2021

Прорецензовано 05 вересня 2021

Підписано до друку 30 вересня 2021

References

1. Oliinyk, O. M. (2010a). Glocalization: the interaction of global and local. Zaporizhzhia: ZNU [in Ukrainian].
2. Oliinyk, O. M. (2010b). Glocalization as a sociocultural phenomenon: author's ref. dis. ... cand. philos. science: 09.00.03. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
3. Chuhaiev, O.A. (2017). Global dimensions of the country's economic strength. Kyiv: VPTs «Kyivskiy universytet» [in Ukrainian].

4. Shinkovskij, M. Ju. (2007). Glocalization as a subject of scientific research, *Vestnik TGJeU – TGEU Bulletin*, 4, 66-81 [in Russian].
5. Baldwin, R. (2016). *The Great Convergence: Information Technology and the New Globalization*. Belknap Press of Harvard University Press.
6. Baldwin, R. (21 January, 2019). Globalisation 1.0 and 2.0 helped the G7. Globalisation 3.0 helped India and China instead. What will Globalisation 4.0 do? *VOX, CEPR Policy Portal*. Retrieved from <https://voxeu.org/content/globalisation-10-and-20-helped-g7-globalisation-30-helped-india-and-china-instead-what-will-globalisation-40-do>.
7. Balsa-Barreiro, J. et. al. (2020). Deglobalization in a hyper-connected world / José Balsa-Barreiro, Aymeric Vié, Alfredo J. Morales & Manuel Cebrián. *Palgrave Communications*, 6:28, 4. <https://doi.org/10.1057/s41599-020-0403-x>
8. Bauman, Z. (1997). *Glocalizacja, czyli komu globalizacja, a komu lokalizacja*. *Studia Socjologiczne (W-wa)*, 3 (146), 53-69.
9. Bergelijk, van Peter A.G. (2010). On the Brink of Deglobalization: An Alternative Perspective on the Causes of the World Trade Collapse. Edward Elgar.
10. Friedman, T. L. (2005). It's a Flat World, After All // *The New York Times Magazine*, April 3, 2005. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2005/04/03/magazine/its-a-flat-world-after-all.html>.
11. Friedman, T. L. (2005). *The World is Flat: A Brief History of the Twenty-first Century*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
12. García-Herrero, A. and J. Tan (2020). Deglobalisation in the context of United States-China decoupling. *Policy Contribution*. Bruegel.
13. Glocalization. Britannica Online Encyclopedia. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/glocalization/>
14. Goldsmith, E, Mander, J. (2003). *The Case Against the Global Economy and for a Turn Towards Localization*. London: Earthscan.
15. Hines, C. (2000). *Localization: A Global manifesto*. London and Sterling, VA: Earthscan.
16. Khondker, H. H. (2005). Globalisation to Glocalization: A Conceptual Exploration. *Intellectual Discourse*, 13(2): 181-99.
17. Maslow, A. (1943). *A theory of human motivation*. *Psychological Review*. 50 (4): 370-96. <https://doi.org/10.1037/h0054346>
18. Maslow, A. (1954). *Motivation and personality*. New York, NY: Harper.
19. Palanivelu, G. (16 October, 2020). Deglobalization or an Evolution of Globalization? *Australian Institute of International Affairs*. Retrieved from <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/deglobalisation-or-an-evolution-of-globalisation/>
20. Ritzer, G. (2003). Rethinking Globalization: Glocalization/Globalization and Something/Nothing. *Sociological Theory*, 21(3), 193–209. <https://doi.org/10.1111/1467-9558.00185/>
21. Ritzer, G. (2004/2006). *The Globalization of Nothing*. Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press.
22. Robertson, R. (1992). Globalization: Social Theory and Global Culture. London: Sage. 211 p. <https://doi.org/10.1177/026327692009001011>
23. Robertson, R. (2012). Globalisation or glocalisation? *The Journal of International Communication*, 18:2, 191-208. <https://doi.org/10.1080/13216597.2012.709925> (edited and modified online version: originally published in *The Journal of International Communication*, 1994, vol. 1, no. 1). <https://doi.org/10.1080/13216597.2012.709925>
24. Robertson, R. (2013). Situating glocalization: a relatively autobiographical intervention. In: Drori GS, Höllerer MA and Walgenbach P (Eds.) *Global Themes and Local Variations in Organization and Management: Perspectives on Glocalization* (p. 25-36). New York: Routledge.
25. Rodrik, D. (2008). *One Economics – Many Recipes*. Princeton and Oxford: Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvc4jbn>
26. Roudometof, V. (2016a). *Glocalization: A Critical Introduction*. London and New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315858296>
27. Roudometof, V. (2016b). Theorizing glocalization: Three interpretations, *European Journal of Social Theory*, 19(3), 391-408. <https://doi.org/10.1177/1368431015605443>
28. Schumacher E. F. (1993). *Small is Beautiful: A study of economics as if people mattered*. London: Vintage. (First published 1973).
29. Shuman M. H. (1998). *Going Local: Creating self-reliant communities in a global age*. New York: Free Press.
30. Sidenko, V. (2018). Global Structural Transformations and Trends in Ukrainian Economy: Part 2. Innovative Factors of Structural Change in the Context of the Fourth Industrial Revolution. *Ekonom. prognozuvannâ – Economy and forecasting*, 2, 7-28. <https://doi.org/10.15407/eip2018.02.007> [in Ukrainian].
31. Swyngedouw, E. (2004). Globalisation or 'glocalisation'? Networks, territories and rescaling, *Cambridge Review of International Affairs*, 17:1, 25–48. <https://doi.org/10.1080/0955757042000203632/>

Received August 25, 2021

Reviewed September 5, 2021

Signed for printing on September 30, 2021